

*Sculptură
de Fritz Cremer,
1956*

Bertolt
BRECHT

EXCEPȚIA ȘI REGULA

piesă didactică

în românește

www.cimec.ro de **FLORIN TORNEA**

Negustorul; Călăuza; Un culi; Doi polițiști; Hangiul; Judecătorul; Nevasta culi-ului; Șeful celei de a doua caravane; Doi asesori.

PROLOG

ACTORII :

Vă vom relata îndată
istoria unei călătorii. O întreprind
un exploatator și doi exploatați.
Observați cu luare aminte felul cum
se comportă
acești oameni:
socotiți-l straniu, chiar dacă nu vă pare
străin,
nelămurit, chiar dacă vă este familiar,
de neînțeles, chiar dacă de regulă-i așa.
Până și cea mai mărunță acțiune, simplă
în aparență,
priviți-o cu neîncredere! Cercetați și vedeți
de este necesară,
mai cu seamă cind e vorba de un lucru
intrat în obicei!
Vă rugăm cu insistență,
nu socotiți în firea lucrurilor
întimplările de fiecare zi!
Căci, într-o vreme ca asta, de singeroasă
confuzie,
de ordonată dezordine, de bun plac
sistematic,
de omenie dezumanizată, nimic nu se cade
a fi luat drept firesc,
pentru ca nimic să nu fie socotit
de neschimbat.

1

ÎNTRECERE ÎN DEȘERT

(O mică expediție trece grăbită prin deșert).

NEGUSTORUL (celor doi însoțitori — Călăuzei și Culi-ului care-i duc bagajele): Mai iute, trintorilor! Poimîine trebuie să fim la halta Han și e nevoie neapărat să ne stăruim un avans de o zi. (Publicului.) Eu sînt negustorul Karl Langmann. Am pornit-o spre Urga, ca să duc la capăt niște negocieri în legătură cu o concesiune. Concurenții vin după mine. Cine ajunge mai întîi, are afacerea în buzunar. Prin istețimea și prin energia mea, am doborît toate obstacolele, iar prin neînduplecata mea severitate față de oamenii mei, am făcut pînă acum dru-

mul aproape pe jumătatea timpului normal. Numai că, din păcate, și concurenții au atins aceeași cadență. (Se uită înapoi prin ocean.) Poftim, iați-i din nou pe urmele noastre. (Călăuzei.) De ce nu-i dai brînci hamalului? Te-am angajat să-l stimulezi. Dar vouă vă e poftă de plimbat pe banii mei. Ai măcar habar cît costă călătoria asta? Desigur, nu e banul vostru. Dar, dacă-ți arde de sabotaj, am să te denuț biroului de plasare, la Urga. **CĂLĂUZA** (hamalului) : Hai, dă-ți osteneală și mergi mai repede.

NEGUSTORUL: Nu așa se vorbește; n-ai să ajungi niciodată un adevărat șef. Aș fi tre-

buit să iau unul mai scump. Cu ăștia îți scoți totdeauna pirlleala. Hai, ce stai, dă-i citeva topirlanului! Nu sint pentru bătaie, dar acum e cazul să bați. Dacă nu ajung cel dintii, sint ruinat. Ți-ai luat ca hamal fratele, recunoaște-o! Ți-e rudă, de-aia nu-l lovești. Vă cunosc eu. Numai brute nu se poate spune că nu sințeți. Lovește, ori te concediez! Și dă-mă după aia în judecată că nu ți-am plătit leafa. Pentru numele lui Dumnezeu, uite că ne ajung!

CULI (Călăuzei) : Lovește-mă, dar nu cu toată puterea, că dacă e să ajung la halta Han, nu e deocamdată bine să-mi cheltuiesc toate forțele. (Călăuza lovește pe Culi.)

VOCI DIN CULISE: Halo! Pe-aici e drumul spre Urga? Hei, amice! Așteptați-ne!
NEGUSTORUL (nu răspunde și nici nu se uită înapoi.): Să vă ia naiba! Înainte! Îmi grăbesc oamenii trei zile, două cu injurături, a treia cu făgăduieli, la Urga om mai vedea, și concurenții îmi calcă mereu pe urme. Dar a doua noapte o duc într-un marș și ies din raza lor vizuală. Așa ajung la halta Han, a treia zi, cu o zi înaintea oricărui altuia. (Cintă) :

Cu somnul lăsat baltă, le-am luat-o înainte. Zorind mereu cu biciul, m-am împins înainte. Cel slab rămîne de căruță, cel tare-ajunge la liman.

2

LA CAPĂTUL CĂII MULT BĂTUTE

NEGUSTORUL (în fața haltei Han): Asta-i halta Hau. Slavă Domnului, am ajuns cu o zi înaintea tuturor celorlalți. Oamenii mei sint vlăguți. Pe lingă asta sint și îndirijiți pe mine. Ce le pasă lor de recorduri? Nu sint luptători. O adunătură de neam prost, una cu pămîntul, asta sint. Neîndoiș, nu îndrăznesc să scoată o vorbă, că, slavă cerului, mai există și o poliție pusă să aibă grijă de ordine.

DOI POLIȚIȘTI (se apropie): Toate în ordine, domnule? Sințeți mulțumit cu drumul? Cu oamenii?

NEGUSTORUL: Totu-i în bună ordine. Am făcut drumul pînă aici în trei zile, în loc de patru. E drumul murdar, vai de lume, dar felul meu este să duc la bun sfîrșit ce-mi pun în cap. Cum e drumul de-aici, de la baltă, încolo? Acum ce ne mai așteaptă?

POLIȚIȘTII: Acum, domnule, intrați în deșertul fahî, în care nu veți afla nici țipenie de om.

NEGUSTORUL: Și s-ar putea face rost să fiu escortat de poliție?

POLIȚIȘTII (îndepărtîndu-se): Nu, domnule, noi sintem ultima patrulă de polițiști pe care o mai întîlniți, domnule.

3

CONCEDIEREA CĂLĂUZEI ÎN HALTA HAN

CĂLĂUZA: De cînd am vorbit pe șosea, înainte de baltă, cu polițiștii, Negustorul nostru s-a schimbat parcă. I s-a schimbat cu totul vocea cu care ne vorbește — ai zice că e prietenoasă. Asta n-are nimic de a face cu faptul că dă ghes călătoriei, fiindcă nici la halta asta, ultima înainte de a intra în deșert, nu a fost prevăzută vreo zi de odihnă. Nu știu cum am să fac să-l duc pe hamal pînă la Urga, așa sleit de puteri cum e. La o adică, mă cam neliniștește purtarea Negustorului. Mă tem să nu clocească ceva cu noi. Umblă îneco și-neoace, adîncit în gînduri. Gînduri noi, noi mirșavii. Orice-ar urzi, eu și hamalul va trebui să îndurăm. Altminteri, nu ne mai plătește leafa ori ne ia la goană în plină pustietate.

NEGUSTORUL (se apropie): Ia niște tutun. Uite și foită de țigări. Pentru un tras în piept intrați și în foc. Nu știu ce n-ați putea face voi, doar ca să vă puteți afuma bojocii. Slavă domnului că ne-am aprovizio-

nat suficient. Tutunul nostru ne ajunge întreit pînă la Urga.

CĂLĂUZA (ia din tutun; sieși): Tutunul nostru!

NEGUSTORUL: Hai, amice, să ședem. De ce nu te așezi? Un drum ca ăsta apropie pe om de om. Dar dacă nu vrei, poți, firește, să stai și în picioare. Aveți și voi obiceiurile voastre. Eu, de obicei, nu mă așez lingă tine, iar tu nu te așezi lingă hamal. Pe asemenea deosebiri este clădită lumea. Nu? (Ride.) Asta-mi place la tine. E și un fel de demnitate, la urma urmei. Așa, ia lucrurile astea toate și fă-le balot. Și nu uita apa. Cică-s puține ochiuri de apă în deșert. De altfel, amice dragă, voiam chiar să te avertizez: ai observat cum se uita la tine hamalul cînd îl luai tare din scurt? Avea nu știu ce în priviri, care nu mai a bine nu arată. În zilele următoare, însă, va trebui să-l tratezi cu totul altfel, mai strașnic, fiindcă va trebui să grăbim și mai mult pasul, pe cit cu puțință.

Iar asta e un individ puturos. În regiunea în care intrăm acum, nu întelegi suflul de om să dai cu tunul. Așa că se prea poate să-și dea acum arama pe față. De, tu ești un om mai cumsecade. Ciștiți mai mult și nu ești obligat să duci nimic în spate. Motiv suficient să te urască. N-ar fi rău să te ții mai departe de diusul. (Călăuza trece printr-o ușă deschisă, în curtea vecină. Negustorul a rămas singur.) Nostimă lume. (Negustorul șade mai departe și tace. Călăuza supraveghează alături, pe hamal, cum împachetează lucrurile. Apoi se așează și fumează. Când Culi-ul a isprăvit treaba, se așează și el și primește de la Călăuză, tutun și foită de țigări. Apoi începe să vorbească cu el.)

CULI: Negustorul zice mereu că se aduce un mare serviciu omenirii, dacă se scoate petrol din pământ. Cică, dacă se scoate petrol din pământ, vor fi pe-aici drumuri de fier și bunăstarea se va lăți. Negustorul zice că va fi pe-aici drum de fier. Atunci, eu din ce-o să mai trăiesc?

CĂLAUZA: Fii liniștit. N-or să existe atât de curind drumuri de fier. Aud că petrolul, cind e descoperit, este ascuns. Cel ce astupă gaura din care țisnește petrolul, capătă bani ca să-și țină gura. De-aia se și grăbește în halul asta Negustorul. El nu petrol vrea, ci bani ca să tacă.

CULI: Nu pricep.

CĂLAUZA: Nimeni nu pricepe.

CULI: Drumul prin pustiu va fi și mai greu. Numai de m-or ținea picioarele.

CĂLAUZA: Sigur.

CULI: Or fi tilhari pe-aici?

CĂLAUZA: Va trebui, doar azi, în prima zi de drum, să fim cu băgare de seamă. În preajma haltei, se adună tot soiul de neisprăviți.

CULI: Și după aia?

CĂLAUZA: După ce-am trecut de riul Mir, totul e să ne ținem de oaze.

CULI: Știi drumul?

CĂLAUZA: Da.

(Negustorul a auzit vorbindu-se. Trece în dosul ușii și trage cu urechea.)

CULI: Și e greu de trecut riul Mir?

CĂLAUZA: Îndeobște, în anotimpul asta, nu prea. Dar, cind se umflă apele, trage foarte tare și e primejdios de moarte.

NEGUSTORUL: Stă la taifas cu hamalul. Cu el poate să șadă! Cu el fumează!

CULI: Și ce-i de făcut atunci?

CĂLAUZA: Aștepti adesea pînă și opt zile ca să poți trece apa.

NEGUSTORUL: Ia te uită! Îi mai dă și sfaturi, să tragă de timp și să fie atent cu scumpa lui viață! Periculos tip. Asta o să-i mai dea și o mină de ajutor. În orice caz, nu e omul de autoritate de care am nevoie. De n-o fi chiar în stare de ceva și mai rău. La o adică, începînd de azi, sint doi contra unul. Oricum, e limpede că ezită să-l ia la refec pe subalternul său, acum cind împrejurimile încep să se rărească de oameni. De

individuală asta trebuie neapărat să mă descolorosesc. (Intră și se apropie de cei doi.) Ți-am dat ordin să controlezi dacă se împachetează bine. Să vedem cum dai matală ascultare ordinelor mele. (Trage din răsputeri de-o curea, pînă ce aceasta se rupe.) Asta se numește împachetare? O curea ruptă este o zi de întîrziere. Dar tocmai asta și vrei: să întîrzi!

CĂLAUZA: Nu vreu nici o întîrziere. Și cureaua nu se rupe, dacă nu se trage de ea. NEGUSTORUL: Cum? Mă mai și contrazici? S-a rupt ori nu s-a rupt cureaua? Cutează și spune-mi în față că nu s-a rupt! Nu ești vrednic de încredere nici cît negru sub unghe. Am greșit cind te-am tratat omenește. Voi asta nu suportați. N-am nevoie de un călăuz care nu-și poate impune respectul față de personal. Pari să fii mai potrivit unui hamal, decît unei călăuze. Am temeiuiri să cred că mai și ațiți personalul împotriva mea.

CĂLAUZA: Ce temeiuiri?

NEGUSTORUL: Așa, ai vrea să le cunoști? Bine — ești concediat.

CĂLAUZA: Dar nu mă puteți concedia la jumătatea drumului!

NEGUSTORUL: Fii încă bucuros că nu te semnalează biroului de plasare din Urga. Uite leafa ce ți se cuvine pînă aici. (Cheamă Hangiul, care vine.) Ești martor: i-am plătit leafa. (Călăuzei.) Și-ți pot spune de pe acum că ar fi mai bine să nu te arăți în Urga. (Îl privește lung, din creștet pînă în tălpi.) N-ai să ajungi niciodată ceva. (Intră cu Hangiul în cealaltă odaie.) O pornesc de îndată. Dacă se întîmplă ceva, ești martor că am plecat azi, singur, cu omul asta. (Arată spre Culi. Hangiul face un gest că n-a priceput nimic.)

NEGUSTORUL (surprins): Nu pricepi. N-o să existe, cu alte cuvinte, nimeni care să poată spune încotro m-am dus. Și, ce-i mai rău, e că indivizii ăștia știu că n-o să existe nimeni. (Se așează și scrie o scrisoare.)

CĂLAUZA (cătreculi): Am greșit cind m-am așezat lîngă tine. Ai grijă — e un om rău. (Îi dă plosca lui de apă.) Păstrează plosca asta ca rezervă; așunde-o. Dac-o fi să vă rătăciți — cum ai să găsești oare drumul? — o să ți-o ia, fără îndoială, pe a ta. Uite, să-ți explie drumul.

CULI: Mai bine, nu. Nu trebuie să te audă că vorbești cu mine. Că, dacă m-o goni, sint pierdut. Mie nici măcar nu-mi este obligat să-mi plătească: fiindcă eu nu sint ea tine, în vreun sindicat. Eu sint silit să rabd orice.

NEGUSTORUL (Hangiului): Dă scrisoarea asta oamenilor care sosesc mîine aici și care se duc tot la Urga. Am s-o iau din loc mai departe, singur, cu hamalul meu.

HANGIUL (dă din cap și ia scrisoarea): Dar el nu e călăuză.

NEGUSTORUL (sîeși): Prin urmare, tot pricepe. Așadar, adineaoari, nu voia să priceapă. Știe el ce știe. Nu vrea să fie martor în

chestii d-astea. (Hangiului, răstit.) Explică-i hamalului meu drumul spre Urga.

(Hangiul iese și lămurește hamalului drumul spre Urga. Culi-ul dă descori zelos din cap.)

NEGUSTORUL: Văd eu bine că o să aibă loc o încăierare. (Își scoate revolverul și-l curăță, cîntind în acest timp):

Nevolnicul cade, cel tare se luptă.

De ce s-ar lăsa pămîntul văduvit de petrol?
De ce-ar purta un culi balotul meu în spate?
De vrei petrol, te luptă

eu pămîntul și cu hamalul,

și-n lupta asta, vorba-i că:

nevolnicul cade, cel tare se luptă.

(Între gata de plecare în cealaltă curte.)

Cunoști acum drumul?

CULI: Da, stăpîne.

NEGUSTORUL: Atunci, dă-i bătaie! (Negustorul și Culi-ul ies. Hangiul și Călăuza se uită după ei.)

CĂLĂUZA: Nu știu dacă a înțeles ortacul meu ceva. Că prea repede a înțeles.

4

CONVORBIRE ÎNTR-O REGIUNE PERICULOASĂ

CULI (cîntă) :

Spre Urga merg, spre oraș,
tot merg și tot merg spre Urga,
nu mă opresc tilharii din drumul spre Urga,
și nu-mă-împotmolește deșertul, în drumul spre

Urga,
spre Urga, unde m-așteaptă o leafă, o piine.
NEGUSTORUL: Nesimțitor mai e și Culi-ul
ăsta. Regiunea e năpădită de tilhari, de tot
soiul de vagabonzi, care se adună în preajma
halteii. Și el cîntă. (Culi-ului.) Călăuza aia
nu mi-a plăcut niciodată. Ra era crud, ha
gata să-ți lingă ciubotele... Nu era un om
cînstit.

CULI: Da, stăpîne. (Cîntă iarăși.)

Grele-s căile, grele, spre Urga!

De m-or ține picioarele pînă la Urga!

Și sufăr, și sufăr pînă la Urga,

dar dai de odihnă și leafă la Urga!

NEGUSTORUL: Ce tot cînti și ești atît de
vesel, prietene? Nu ți-e teamă de tilhari?
Te gîndești, desigur, că ceea ce ar putea
să-ți ia, nu-ți aparține. Fiindcă ceea ce ai
de pierdut tu, îmi aparține mie.

CULI (cîntă) :

Și mă așteaptă și femeia la Urga,

și feciorașul la Urga m-așteaptă

și...

NEGUSTORUL (îl întrerupe) : Nu-mi place
cîntecul tău. Nu avem nici un motiv să

cîntăm. Te faci auzit pînă la Urga. Așa nu
izbutești decît să momești nemernicii. Ai să
poți cînta mîine cît ai să vrei.

CULI: Da, stăpîne.

NEGUSTORUL (care merge înainte) : De-ar
fi să i se fure lucrurile, n-ar face nici măcar
un gest de apărare. Ce-ar face? Datoria lui
ar fi să păzească ce-i al meu, ca și cum ar
fi al lui, atunci cînd l-o amenința vreo
primejdie. Dar asta n-ar face-o el niciodată.
Neam prost. Și o vorbă nu scoate. Țștia-s
cei mai răi. Că nu poți ști ce se petrece
în capul lui. Ce gînduri are. Uite-l cum
ride. Și nu e nimic de rîs. De ce ride? De
ce mă lasă, bunăoară, să merg eu înaintea
lui? Că drumul el îl știe. Unde mă duce,
la urma urmelor? (Se uită împrejur și vede
cum hamalul șterge, în nisip, cu o cîrpă,
urmele.) Ce tot faci acolo?

CULI: Șterg urmele noastre, stăpîne.

NEGUSTORUL: Și de ce faci asta?

CULI: Din cauza tilharilor.

NEGUSTORUL: Așa, din cauza tilharilor?
Dar e nevoie să se vadă pe unde m-ai dus.
Unde mă duci, la urma urmelor? Mergi tu
înainte! (Pășesc în tăcere mai departe. Sieși.)
În nisipul ăsta urmele se văd, în adevăr,
foarte limpede. În fond, ar fi, desigur, foarte
bine să ni se șteargă urmele.

5

PE MALUL RÎULUI ÎNSPUMAT

CULI: Am mers pe drumul bun, stăpîne.
Iată, colo e riul Mir. În anotimpul ăsta, în-
deobște, nu este prea greu să-l treci. Dar,
cînd vin apele mari, trage cu putere și e
primejdios de moarte. Apele sînt mari.

NEGUSTORUL: Trebuie să trecem dincolo.

CULI: Uneori e nevoie să aștepti opt zile
pînă trece primejdia. Acum e primejdios de
moarte.

NEGUSTORUL: Asta o să vedem noi. Noi
nu putem aștepta nici o zi.

CULI: Atunci trebuie să căutăm un vad
sau o barcă.

NEGUSTORUL: Asta durează.

CULI: Dar eu înot prost, prost de tot.

NEGUSTORUL: Nu e chiar atît de mare
apa.

CULI (viră un băț în apă) : E mai înaltă decît mine.

NEGUSTORUL : Odată intrat în apă, ai să și înofi. Că n-ai încotro. Vezi, tu nu poți avea o privire așa de cuprinzătoare ca mine. De ce trebuie să ajungem la Urga ? Nu poți pricepe, prostovane, că i se aduce omenirii un serviciu, cînd se scoate petrol din pămînt ? Cînd petrolul va fi ieșit din pămînt, vor fi pe-aici trenuri și se va lăți bunăstarea. Va exista pîine și îmbrăcăminte, și Dumnezeu mai știe ce. Și cine-o să facă asta ? Noi. De drumul nostru depinde asta. Închipuiește-ți că ochii țării ăsteia, sînt îndreptați și asupra ta, asupra ta, un om de rînd. Și mai faci nazuri să-ți îndeplinești datoria ?

CULI (a dat cu respect din cap în tot timpul acestei alocuțiuni) : Nu știu să înof bine.

NEGUSTORUL : Și eu îmi risc viața. (Culi dă respectuos din cap.) Nu te-înțeleg. Ești împins de socoteli meschine, dornic de cîștig și n-ai nici un interes să ajungi cît se poate de repede la Urga. Dimpotrivă, interesul tău e să fii acolo cît mai tirziu cu putință. Pîndeacă ești plătit cu ziua. Călătoria nu te interesează de fel. Numai leafa.

CULI (stă pe mal și ezită) : Ce să fac ? (Cîntă.)

Ăstă e riul.

E primejdios să-l treci înof.

Pe mal stau doi oameni.

Unul îl trece înof, iar celălalt

stă și sovăie. E unul curajos ?

E celălalt poate laș ?

Dincolo de apă

are unul o afacere.

Unul scapă de primejdie și se aburcă, răsufîind ușurat, pe malul cucerit, pune mina pe avutul său și se ospătează cu merinde noi.

Dar celălalt, gîfîind din greu, scapă de primejdie, lunecînd în nimic. Pe el, cel istovit, îl întîmpină o nouă primejdie. Or fi amîndoi viteji ? Or fi înțelepți amîndoi ? Vai ! Din apa de amîndoi învînsă nu ies și doi învingători.

Noi și : eu și tu nu e tot una.

Noi aducem biruința, dar tu mă birui.

Îngăduie, rogu-te, să mă odihnesc o jumătate de zi. Sînt ostenit de-atît cărat. Poate că odihnit am să pot trece dincolo.

NEGUSTORUL : Eu știu un mijloc mai bun. Îți înfig revolverul în coastă. Pe ce pui prînsoare că ajungi dincolo ? (Îl împinge înaintea lui. Sîsie.) Bani mă fac să mă tem de tilhari și să uit de fluviu. (Cîntă.)

Așa biruie omul

deșertul și apa înspumată

și așa se biruie pe sine omul,

dobîndind petrolul de care-i nevoie.

6

TABĂRA DE NOAPTE

(Amurg. Culi-ul, al cărui braț este rupt, se străduie să ridice cortul. Negustorul șade deoparte.)

NEGUSTORUL : Ți-am mai spus că azi nu-i nevoie să ridici cortul, de vreme ce ți-ai rupt brațul cînd ai trecut riul. (Culi lucrează mai departe.) Dacă nu te-ai fi tras eu din apă, te-ai fi înecat. (Culi lucrează mai departe.) Chiar dacă nu-s eu de vină că te-ai accidentat — bușteanul ar fi putut foarte bine să mă nimerească pe mine — nenorocirea e că, oricum, ți s-a întîmplat într-o călătorie în care m-ai însoțit pe mine. N-am decît prea puțini bani gheață asupra mea, dar la Urga am o bancă și-am să-ți dau acolo ceva bani.

CULI : Da, stăpine.

NEGUSTORUL : Zgîrcit răspuns. Dar în fiecare călătătoră a ochilor îmi dă să înțeleg că l-am păgubit. Ce șleahță perfidă și eulii ăștia ! (Către Culi.) Poți să te culci. (Acesta

se retrage și se așează deoparte.) Nu încapе indoiială că nefericirea lui îl doare mai puțin decît pe mine. Prea puțin fi pasă mojiicimii ăsteia dacă este sau nu vătămată. Mai sus de buza strachinii nu e în stare să privească. Sînt infirmi prin natura lor și nu-și mai poartă de grijă. Așa cum te lepezi de ceva ce ți-a eșuat, așa se leapădă ăștia de sine, eșuații. Doar cel reușit luptă. (Cîntă.)

Nevolnicul cade, se luptă cel tare și-i bine așa.

Sprîjinit e cel tare, nevolnicul sprîjin nu are

și-i bine așa.

Să cadă cel care cade, ba dă-i și-un picior, că-i bine așa.

Masa e pusă pentru învingător

și-i bine așa.

Bucătarul nu gătește pentru cei care mor, și face bine așa.

Iar domnul din cer pe stăpîn și pe slugă creat-a,

creind lumea din hâu.

și-a fost bine așa.

Și bine de-ți merge, bun ești : și rău dacă-ți
merge — ești rău.

și-i bine așa.

(Culi s-a apropiat. Negustorul îl zărește și se sperie.) A tras cu urechea. Stai ! Rămii unde ești ! Ce vrei ?

CULI : E gata cortul, stăpine.

NEGUSTORUL : Nu mai umbra așa furis prin noapte. Nu-mi place. Vreau să aud pașii omului care se apropie. Mai vreau să pot privi pe om în ochi, cînd vorbește cu el. Culeă-te, nu-mi mai purta de grijă. (Culi se retrage.) Stai ! Intră în cort ! Eu am să șed aici, fiindcă sînt obișnuit cu aerul proaspăt. (Culi intră în cort.) Mult aș da să știu cît a auzit din cîntecele meu. (Pauză.) Acum, ce-o fi făcînd ? Încă mai trebăluiește. (Se vede cum Culi își pregătește cu grijă culcușul.)

CULI : Numai de n-o băga de seamă că mi-e atît de greu să tai iarba cu un singur braț.

7

APA ÎMPĂRȚITĂ

a.

NEGUSTORUL : De ce stai locului ?

CULI : Stăpine, drumul se oprește aici.

NEGUSTORUL : Și ?

CULI : Stăpine, dacă mă bați, nu mă bate pe brațul bolnav. Nu mai știu drumul mai departe.

NEGUSTORUL : Dar hangiul din Han ți-a explicat pe unde s-o iei.

CULI : Da, stăpine.

NEGUSTORUL : Și cînd te-am întrebat dacă l-ai înțeles, ai zis că da.

CULI : Da, stăpine.

NEGUSTORUL : Și nu-l înțeleseseși ?

CULI : Nu, stăpine.

NEGUSTORUL : Atunci, de ce-ai zis că da ?

CULI : De frică să nu mă gonești. Știu doar atît că trebuie s-o luăm de-a lungul oazelor.

NEGUSTORUL : Atunci, ia-o de-a lungul oazelor.

CULI : Dar nu știu pe unde-s oazele.

NEGUSTORUL : Mergi mai departe. Și nu încerca să mă protesti. Știu prea bine că ai mai făcut drumul ăsta. (Merg mai departe.)

CULI : N-ar fi oare mai bine să-i așteptăm pe cei ce vin în urma noastră ?

NEGUSTORUL : Nu. (Merg mai departe.)

NEGUSTORUL : E un prost cel ce nu-și ia măsuri de precauție. Încercarea e o dobitocie. Omul ăsta a fost rănit din cauza mea, s-ar putea chiar, pe toată viața lui. Ar fi legitim din partea lui să mi-o plătească. Iar cel puternic cînd doarme, nu e mai puternic decît cel slab cînd doarme. Omul n-ar trebui să doarmă. La o adică ar fi fost mai bine să stau în cort. Aici, sub cerul liber, te pîndesc bolile. Dar ce boală ar putea fi atît de primejdioasă ca omul ? Omul ăsta merge pentru un pumn, colo, de bănuți, lingă mine, care-s plin de bănet. Dar drumul ne este amîndurora anevios. Cînd a fost ostenit, a fost lovit. Cînd Călăuzul a arătat că-i ține parte, a fost concediat Călăuzul. Cînd, poate în adevăr, din cauza tifharilor, a șters urmele pașilor noștri, i s-a arătat neîncercare. Cînd și-a mărturisit frica, în fața fluxului, i-am arătat revolverul. Cum să mai dorm cu asemenea om, laolaltă, într-un cort ? N-o să mă facă să cred că a înghițit toate acestea cu plăcere. Tare aș vrea să știu ce clocește el acum, acolo înăuntru. (Îl vedem pe Culi așternîndu-se liniștit somnului.) Trebuie să fiu nebun să intru în cort.

b.

NEGUSTORUL : Pe unde-o iei ? Ai luat-o spre Nord. Estul e încolo. (Culi se îndreaptă în direcția respectivă.) Stai ! Ce-ți veni ? (Culi se oprește, fără să se uite la stăpin.)

De ce nu mă privești în ochi ?

CULI : Ziceam că acolo e Estul.

NEGUSTORUL : Stai tu, numai, băiete, că am să-ți arăt eu cum să mă ghidezi. (Îl lovește.) Știi acum unde e Estul ?

CULI (urlă) : Nu pe braț.

NEGUSTORUL : Unde e Estul ?

CULI : Acolo.

NEGUSTORUL : Și unde-s oazele ?

CULI : Acolo !

NEGUSTORUL (turbat) : Acolo ? Dar tu o luaseși într-acolo ?

CULI : Nu, stăpine.

NEGUSTORUL : Așa ? Nu o luaseși într-acolo ? O luaseși într-acolo ? (Îl lovește.)

CULI : Da, stăpine.

NEGUSTORUL : Unde-s oazele ? (Culi tace. Negustorul aparent calm.) Spuneai adineaori că știi unde-s oazele. Știi sau nu ? (Culi tace. Negustorul îl lovește.) Știi sau nu ?

CULI : Da.

NEGUSTORUL (il lovește) : Știi sau nu ?

CULI : Nu.

NEGUSTORUL: Dă-mi plosca ta de apă. (Culi i-o dă.) Aș putea acum să zic că toată apa îmi aparține mie, fiindcă m-ai dus pe un drum greșit. Dar nu o fac. Împart apa cu tine. Trage-ți dușca ta, și dă-i bătaie. (Sieși.) Mi-am pierdut controlul. Nu trebuia, în situația asta, să-l bat.

c.

NEGUSTORUL: Pe aici am mai trecut. Uite urmele.

CULI: Cînd am trecut pe-aici, nu cred să ne fi abătut prea mult din drum.

NEGUSTORUL: Ridică cortul. Plosca noastră e goală. Iu a mea nu-i nici o picătură. (Negustorul se așează, în timp ce Culi ridică cortul; apoi bea pe ascuns din plosca lui. Sieși.) Să nu bage de seamă că mai am de

băut, altminteri, de-ar avea doar o scînteie de minte în cap, m-ar culca la pămînt. Dacă se apropie de mine, trag. (Își scoate revolverul și și-l pune pe genunchi.) De-am putea da iarăși de ultimul ochi de apă. Parcă-s sugrumat, nu altceva. Cît poate îndura un om setea?

CULI: Trebuie să-i dau plosca pe care mi-a lăsat-o Călăuza. Altfel, dacă ne găesc, eu încă în viață și el gata să se prăpădească de sete, o să-mi facă proces. (Ia plosca și se îndreaptă spre Negustor, care-l vede deodată în față și nu știe dacă hamalul a văzut sau nu că băuse. Culi nu l-a văzut că băuse. Îi întinde în tăcere plosca. Dar Negustorul crede că ține în mînă un pietroi și că, mînios, vrea să-l ucidă.)

NEGUSTORUL (strigă): Lasă piatra. (Și, cu un foc de revolver, îl doboară pe Culi în momentul cînd, acesta, neînțelegînd, îi întinde în continuare plosca.) Va să zică, tot a venit! Așa, bestie. Acum ai ce ai vrut.

8

CÎNTECUL DESPRE TRIBUNALE

(Cîntat de actori, în timp ce aranjează scena, pentru tabloul judecătîi.)

În convoiul bandelor de tilhari
vin tribunalele.

Cînd e răpus, nevinovatul,
se string în juru-i judecătorii și-l osîndesc.
La groapa celui răpus
și dreptul lui e răpus.

Sentințele tribunalului
cad ca umbra junghierului.

Nu-i oare, vai, destul de tare un junghier?
Ce nevoie mai are,

drept factură, și de judecată?

Te uită la zborul boitarilor! Unde zboară?
I-a alungat pustia cea seacă de-orice hrană.
Au grijă tribunalele de hrana lor.

Spre-acolo aleargă ucigașii. Prigonitorii

afară acolo siguranță. Și-acolo

furii își ascund avutul lor hoțesc, învelit
într-o hîrtie pe care stă scris un text de lege.

9

TRIBUNALUL

(Călăuza și femeia celui ucis se și află în sala de judecată.)

CĂLĂUZA (femeii): Dumneata ești nevasta celui omorît? Eu sint Călăuza care l-a angajat pe bărbatul dumitale. Am auzit că ceri în acest proces pedepsirea Negustorului și despăgubiri. M-am grăbit să vin și eu, fiindcă am dovada că bărbatul dumitale a fost ucis fără vină. O am aici, în buzunar. **HANGIUL** (Călăuzei): Aud că ai o dovadă în buzunar. Îți dau un sfat: las-o în buzunar.

CĂLĂUZA: Dar cum? Să las femeia hamalului să plece cu mîna goală?

HANGIUL: Și vrei tu să fii trecut pe lista neagră?

CĂLĂUZA: Am să mă gîndesc la sfatul tău.

(Tribunalul ia loc; la fel și Negustorul acuzat, precum și a doua caravană, deopotrîivă cu Hangiul.)

JUDECĂTORUL: Deschid ședința. Are cuvîntul femeia victimei.

FEMEIA: Răbhatul meu a purtat bagajele acestui domn prin deșertul Jahi. Puțin înainte de a ajunge la capătul drumului, domnul acesta mi-a răpus bărbatul, împușcîndu-l. Chiar dacă n-am să-l înviu pe bărbatul meu prin asta, cer totuși pedepsirea ucigașului lui.

JUDECĂTORUL: Și pe lingă asta, mai preîndeți și o despăgubire.

LA FEMEIA : Da, fiindcă feciorul meu cel mic și cu mine ne-am pierdut pe cel care ne întreținea.

JUDECĂTORUL (femeii) : Nu vă fac nici un reproș. Intenția materială nu vă dezonoarează. (Celei de a doua caravane.) Îndată după expediția negustorului Karl Langmann, a venit o expediție la care s-a alăturat și Călăuzul concediat al celei dintâi. Se putea vedea, la nici măcar o milă depărtare, expediția eșuată. Ce-ați văzut când v-ați apropiat ?

ȘEFUL CELEI DE A DOUA CARAVANE : Negustorul nu mai avea decât foarte puțină apă în ploscă, iar hamalul lui zăcea împușcat în nisip.

JUDECĂTORUL (Negustorului) : Ați împușcat acel om ?

NEGUSTORUL : Da, mă atacase prin surprindere.

JUDECĂTORUL : Cum v-a atacat ?

NEGUSTORUL : Voia să mă izbească pe la spate cu un pietroi.

JUDECĂTORUL : Puteți să ne dați vreo explicație în legătură cu motivul atacului ?

NEGUSTORUL : Nu.

JUDECĂTORUL : V-ați zorit, poate, prea sever oamenii ?

NEGUSTORUL : Nu.

JUDECĂTORUL : Se află aici Călăuza concediată care a însoțit caravana dumneavoastră în prima parte a drumului ?

CĂLĂUZA : Eu sînt.

JUDECĂTORUL : Ce-ai de spus ?

CĂLĂUZA : După cîte știu, Negustorul era interesat, în vederea unei concesiuni, să ajungă cît mai grabnic cu puțință la Urga.

JUDECĂTORUL (Șefului celei de a doua caravane) : Aveați impresia că expediția care mergea în fața dumneavoastră, mergea neobișnuit de repede ?

ȘEFUL CELEI DE A DOUA CARAVANE : Nu, nu chiar neobișnuit. Prinsese un avans de o zi întreagă și și-l menținea.

JUDECĂTORUL (Negustorului) : Pentru așa ceva ați forțat însă marșul, nu ?

NEGUSTORUL : Eu personal n-am forțat de fel. Asta era treaba Călăuzei.

JUDECĂTORUL (Călăuzei) : Nu ți-a ordonat în mod expres acuzatul să îmboldești hamalul ?

CĂLĂUZA : Nu l-am îndemnat mai mult ca de obicei ; aș zice, mai degrabă, că mai puțin.

JUDECĂTORUL : De ce ai fost concediat ?

CĂLĂUZA : Fiindcă, după opinia Negustorului, m-am purtat prea prietenos cu hamalul.

JUDECĂTORUL : Și asta îți era interzis ? Aveai impresia că acel Culi cu care, așa dar, nu trebuia să te porți prietenește, era nesupus ?

CĂLĂUZA : Nu. Îndura toate pentru că, după cum îmi spunea, îi era teamă să nu-și piardă pîinea. Nu era înscris în nici un sindicat.

JUDECĂTORUL : Cu alte cuvinte, a avut multe de îndurat ? Răspunde. Și nu tot cumpani răspunsurile ! Adevărul iese oricum la suprafață.

CĂLĂUZA : Nu am fost de față decît pînă la halta Han.

HANGIUL (sieiși) : Așa, Călăuza !

JUDECĂTORUL (Negustorului) : S-a întimplat după aceea ceva care ar putea explica atacul hamalului ?

NEGUSTORUL : Nu. Din partea mea, nimic.

JUDECĂTORUL : Vă rog, nu-i nevoie să încercați a vă arăta mai imaculat decît sînteți. Nu veți scăpa așa. Dacă v-ați purtat cu acel Culi, cum ziceți, cu mînuși, cum vă explicați ura lui împotriva dumneavoastră ? Doar dacă veți putea demonstra că ura lui a fost verosimilă, veți putea demonstra că a fost verosimilă și împrejurarea unei legitime apărări din partea dumneavoastră. Cumpăniți totdeauna cuvîntul, înainte de a-l rosti.

NEGUSTORUL : Trebuie să recunosc un lucru. L-am chelfănit odată.

JUDECĂTORUL : Aha. Și socotiți că din această singură chelfăneală s-a născut asemenea ură ?

NEGUSTORUL : Nu. Dar i-am ținut și revolverul în spate cînd n-a vrut să traverseze riul. Iar, trecînd apa, și-a frînt totuși brațul. Sînt vinovat și în privința asta.

JUDECĂTORUL (surizînd) : Din unghiul de vedere al hamalului.

NEGUSTORUL (surizînd) : Firește. În realitate îl trăsesem afară.

JUDECĂTORUL : Așa, prin urmare. După concedierea Călăuzei, ați dat acelu Culi ocazia să vă urască. Dar înainte ? (Adresîndu-se cu insistență Călăuzei.) Recunoaște că omul îl ura pe Negustor. Dacă ne gîndim bine e și de la sine înțeles. E de înțeles ca un om prost plătit, împins cu sila la primejdie, ba și vătămat în sănătatea lui, pentru profitul altuia, riscîndu-și deci viața pentru mai nimic, e de înțeles să-l urască pe acest altul.

CĂLĂUZA : Nu-l ura.

JUDECĂTORUL : Să auziem acum pe Hangiul haltei de la Han. Poate ne poate ajuta mărturia lui să ne facem o imagine asupra relațiilor dintre Negustor și personalul său. (Hangiului.) Cum își trata Negustorul oamenii ?

HANGIUL : Rine.

JUDECĂTORUL : Să evacuez lumea din sală ? Crezi că vei fi poate păgubit în afacerea dumitale dacă vei spune adevărul ?

HANGIUL : Nu, în cazul de față, nu e nevoie.

JUDECĂTORUL : Cum vrei.

HANGIUL : I-a dăruit Călăuzei pînă și tutun, și i-a plătit după cuviință întregul salariu. Și Culiul a fost bine tratat.

JUDECĂTORUL : Halta dumitale e ultima haltă de poliție pe drumul acela ?

HANGIUL : Da. După aceea, se întinde, goală de orice suflat de om, pustietatea Jahi.

JUDECĂTORUL : Așa ! Prin urmare, amabilitatea Negustorului era mai degrabă una circumstanțială, o amabilitate vremelnică, să

zicem așa, tactică. Și în timpul războiului, ofițerii noștri aveau grijă, pe măsură ce se apropia frontul, să se apropie omeneste de trupă. Asemenea amabilități nu spun, desigur, nimic.

NEGUSTORUL : De pildă, pe drum, mergea și ciuta. Din clipa în care l-am amenințat cu revolverul, ea să-l determine să treacă riul, nu l-am mai auzit ciutind.

JUDECĂTORUL : Te cred. Era nespus de amărit. E la muntea oricui. Trebuie să mă refer încă o dată la război. Și acolo puteai înțelege pe omul de rînd cînd ne spunea nouă ofițerilor : „Da, dumneavoastră purtați războiul dumneavoastră, iar noi îl purtăm pentru dumneavoastră”. Așa și acest Culi putea să spună Negustorului : „Tu îți faci afacerile tale, dar eu le fac pe ale tale”.

NEGUSTORUL : Trebuie să mai fac o mărturisire. Cînd ne-am rătăcit, am împărțit eu el o ploscă cu apă, dar pe a doua voiam s-o beau singur.

JUDECĂTORUL : V-a văzut, te pomenești, cînd ai băut din ea ?

NEGUSTORUL : Așa am crezut cînd s-a apropiat de mine cu pietroiul în mînă. Știam că mă urăște. Cînd am pătruns în deșert, am stat fără încetare, zi și noapte, cu ochii în patru. Aveam toate motivele să bănuiesc că la prima ocazie va sări asupra mea. Dacă nu l-aș fi omorît eu, m-ar fi omorît el.

FEMEIA : Aș vrea să spun ceva. Era peste putință să vă atace. N-a mai atacat niciodată pe nimeni.

CĂLĂUZA : Fii calmă. Am dovada nevinovăției lui în buzunar.

JUDECĂTORUL : A fost găsită piatra cu care vă amenința hamalul ?

SEFIUL CELEI DE A DOUA CARAVANE : Omul acesta (arată spre Călăuză) a luat-o din mîna mortului. (Călăuza arată plosca.)

JUDECĂTORUL : Aceasta este piatra ? O mai recunoașteți ?

NEGUSTORUL : Da, acesta e pietroiul.

CĂLĂUZA : Atunci, priviți ce se află în piatră. (Desartă zona din ploscă.)

PRIMUL ASESOR : Este o ploscă, nu o piatră. A vrut să vă dea apă.

AL DOILEA ASESOR : Acum, lucrurile par a arăta că nu avea nici o intenție să vă ucidă.

CĂLĂUZA (îmbrățișează pe văduva celui ucidut) : Vezi că am putut dovedi ? A fost nevinovat. A fost o întimplare excepțională. În momentul plecării, în ultima halță, i-am dăruit plosca asta. Hanziul e martor : asta e plosca mea.

HANGIUL (siesi) : Dobitocul ! S-a zis și cu el.

JUDECĂTORUL : Asta nu poate fi adevărat. (Negustorului.) Pare să vă fi dat, așadar, să beți.

NEGUSTORUL : Părea un pietroi.

JUDECĂTORUL : Nu, n-a fost o piatră. Vedeți doar, era o ploscă de apă.

NEGUSTORUL : Nu puteam să ghicesc eu că era o ploscă : omul n-avea nici un temei să-mi dea să beau. Nu-i eram prieten.

CĂLĂUZA : Da, i-a dat să bea.

JUDECĂTORUL : Dar, de ce ? De ce i-a dat să bea ?

CĂLĂUZA : Desigur, pentru că își închipuia că Negustorului îi este sete. (Judecătorii își zîmbesc unul altuia.) Poate din prostie. Pentru că sint încredințat că n-avea nimic cu Negustorul.

NEGUSTORUL : Atunci trebuie e-a fost tare prost. Il rănisem, poate pe întreaga lui viață. Mi frînsesem brațul. Drept ar fi fost din partea lui să dorească a-mi plăti cu aceeași monedă.

CĂLĂUZA : Drept ar fi fost.

NEGUSTORUL : Pentru un pumn de bănuți, colo, a mers lingă mine, care eram dolidora de bănet. Cu toate că drumul ne era amin-durora anevoios.

CĂLĂUZA : O știe, prin urmare.

NEGUSTORUL : Cînd l-a doborât osteneala, a fost lovit.

CĂLĂUZA : Și nu e drept asta ?

NEGUSTORUL : A admite că acest Culi nu m-ar fi culcat la pămînt la primul prilej, ar fi să admitem că era lipsit de rațiune.

JUDECĂTORUL : Vreți să spuneți că erați în drept să presupuneți că hamalul are ceva cu dumneavoastră. Atunci ați ucid de fapt un biet nevinovat, dar numai pentru că nu puteați ști că e nevinovat. Asta se întîmplă, din cînd în cînd, și cu poliția noastră. Trage în mulțime, în demonstranți, în oameni cu totul și cu totul pașnici, numai pentru că nu-și poate imagina că oamenii ăștia nu au de gînd să descalece pur și simplu pe polițiști și să-i lingze. Polițiștii ăștia, trag, în fond, din frică. Și faptul că le este frică, este o dovadă de rațiune. Vreți să spuneți că n-aveați cum să știți că acest Culi era o excepție.

NEGUSTORUL : Trebuie să te lași condus de regulă nu de excepție.

JUDECĂTORUL : Da, asta e : ce motiv putea să-l determine pe hamal să dea de băut călăului său ?

CĂLĂUZA : Nu un motiv rațional.

JUDECĂTORUL (cîntă) :
Regula e : ochi pentru ochi
Si nebun e cel ce-așteaptă excepția.
Să-ți dea dușmanul de băut —
Un om cu scaun la cap n-așteaptă asta.

(Tribunalului) : Intrăm în deliberare, acum.

(Tribunalul se retrage.)

CĂLĂUZA (cîntă) :
În tot sistemul încropit de ei
e o excepție omenia.
Cel ce se-arată omenos a fi
purta-va deci ponoase.
Vă temeți de oricine, voi
ce arătați prietenos la față !
Împiedicați pe cel
ce-ar vrea semenul să-și ajute.

Moare de sete unul lingă tine : închide iute ochii !
Urechile-ți astupă : suspină lingă tine cineva din greu !

Piciorul stăpânește-ți-l : îți cere cineva o mână de-ajutor !

Vai celui care-și pierde capul, care uită :
Va da unei făpturi de om să bea, și
de băut un lup bea.

ȘEFUL CELEI DE A DOUA CARAVANE :
Nu ți-e cumva teamă că n-ai să mai găsești
de lucru ?

CALAUZA : Trebuia să spun adevărul.
ȘEFUL CELEI DE A DOUA CARAVANE
(surizînd) : Ei dacă trebuie...

(Tribunalul revine.)

JUDECĂTORUL (Negustorului) : Tribunalul
vă mai adresează o întrebare. Ați tras, la
o adică, vreun profit de pe urma uciderii
acelui Culi ?

NEGUSTORUL : Dimpotrivă. Aveam nevoie
de el în afacerea proiectată la Urga. El ducea
doar cu sine cărțile și tabelele topometrice ce
mi erau necesare. Singur n-aș fi fost în stare
să-mi due lucrurile.

JUDECĂTORUL : Cu alte cuvinte, nu ați
perfectat afacerea ce-o aveți la Urga ?

NEGUSTORUL : Firește că nu. Am sosit prea
tîrziu. Sint ruinat.

JUDECĂTORUL : Atunci, pronunț sentința :
Tribunalul socotește ca dovedit faptul că
respectivul Culi se apropia de stăpînul său
nu cu o piatră, ci cu o ploscă de apă. Dar,
chiar dacă se admite aceasta, e mai degrabă
credibil că respectivul Culi intenționa să-și
ucidă stăpînul și nu să-i dea să bea. Ha-
malul aparținea unei clase, care de fapt, are
toate motivele să se simtă frustrată. Pentru
asemenea oameni cum a fost hamalul, era
cu totul rațional să se apere de o înșelă-
ciune la împărțirea apei. Ba, chiar, pentru

acești oameni, cu punctul lor de vedere limi-
tat și unilateral, e necesar să le apară le-
gitim a se răzbuna pe prigonitorul lor. În
ziua socotelilor n-ar avea decît de cîștigat.
Negustorul nu aparținea clasei căreia îi apar-
ținea hamalul. El era nevoit să se gîndească
la cei mai rău din partea aceluia. Negustu-
rul nu putea să creadă într-un act de cama-
raderie din partea hamalului, pe care, după
cum a mărturisit-o, îl chinuise. Rațiunea îi
spunea că e cum nu se poate mai mult
amenințat. Lipsa totală de vreo prezență
umană în regiune, era de natură să-l umple
de îngrijorare. Absența poliției și a tribu-
nalelor îi înlesnea angajatului său pornirea
de a-și însuși cu sila partea de apă de băut
ce-i revenea, ba îl și încuraja spre asta.
Acuzatul a acționat, așadar, în legitimă apă-
rare, indiferent dacă a fost amenințat, ori
dacă era cazul doar să se simtă amenințat.
Ținînd seama de circumstanțe, trebuia să se
simtă amenințat. Urmează așadar, ca acu-
zatul să fie achitat, iar pîngerea femeii vic-
timei să fie respinsă.

ACTORII :

Așa se-ncheie

Istoria unei călătorii.

Ați auzit și ați văzut.

Ați văzut ceva obișnuit, ce se petrece zi
de zi.

Dar noi vă rugăm :

ceea ce nu vă este străin, socotiți straniu !
Ceea ce a intrat în obicei, socotiți de ne-

explicit :
Ceea ce vă apare în firea lucrurilor, ni-
mească-vă.

În ceea ce e regulă, descoperiți abuzul
și unde ați recunoscut abuzul
găsiți remediul !

„Excepția și regula“ : scenă din
spectacolul de studio al teatrului
„Berliner Ensemble“, la Con-
gresul actorilor amatori din
Schwerin, 1960

